

PRVI IZVJEŠTAJ O PROVEDBI PILOT-ANKETE O PREHRAMBENIM NAVIKAMA ODRASLE POPULACIJE U FEDERACIJI BOSNE I HERCEGOVINE

Sarajevo, 2017. godina

Izdaje Federalni zavod za statistiku FBiH, 71000 Sarajevo, Zelenih Beretki 26

Telefon: +387 (33) 2064 52, Fax: +387 (33) 22 61 51

E-pošta: fedstat@fzs.ba, Internet: <http://fzs.ba>

Doc.dr. Emir Kremić, direktor

SADRŽAJ

UVOD.....	4
SKRAĆENICE.....	4
1. OSNOVNE ADMINISTRATIVNE INFORMACIJE.....	5
1.1 Naziv istraživanja.....	5
1.2 Nositelj istraživanja (područje statistike) i periodika istraživanja.....	5
1.3 Pravna osnova statističkog istraživanja i obaveza davanja podataka.....	5
1.4 Povjerljivost i zaštita podataka.....	5
2. METODOLOŠKE OSNOVE.....	5
2.1 Svrha i cilj istraživanja.....	5
3. ORGANIZACIJA I PROVOĐENJE ISTRAŽIVANJA	
3.1 Prikupljanje podataka.....	6
3.2 Ciljano stanovništvo.....	6
3.3 Jedinica posmatranja.....	7
3.4 Period posmatranja.....	7
3.5 Obuhvat.....	7
3.6 Nacrt uzorka.....	7
3.7 Struktura konačnog uzorka.....	7
3.8 Rezultati istraživanja i objava podataka.....	8
3.9 Korisnici podataka.....	8
4. PRILOZI	
• Protokol za rad na terenu	
• Mjerni instrumenti (upitnici)	
• Informacijski letak za učesnike	

UVOD

Pilot-anketa o prehrabnim navikama odrasle populacije u Federaciji Bosne i Hercegovine (FBiH) ima za cilj da testira model praćenja indikatora ishrane i pratećih indikatora (zdravstveni status, antropometrija, fizička aktivnost i neaktivnost). Model koji se testira održiv je za države u kojima ne postoje adekvatni resursi (finansije, stručni kadar, tehnička podrška) za uspostavu kompleksnih sistema praćenja i nadzora, i u kojima iz tih razloga ne postoje podaci o prehrabnim navikama stanovništva neophodni za planiranje i nadzor nad provedbom politika, strategija i programa prevencije i tretmana nezaznih bolesti (gojaznosti, bolesti srca i krvnih sudova, dijabetesa tipa 2 i nekih oblika kancera) uzrokovanih neadekvatnim životnim stilovima.

Anketa se provodi na poduzorku Ankete o potrošnji domaćinstava (APD), što omogućava povezivanje podataka o prehrabnim navikama sa indikatorima društveno-ekonomskog statusa domaćinstva (npr. stepen obrazovanja, tip i status zaposlenja, geografska lokacija, društvena klasa itd.). Metodologija ankete je kompatibilna sa metodologijama anketa koje se provode u zemljama Evropske Unije (EU), i uključuje ponovljeni 24-satni upitnik o ishrani, kao i upitnik o demografskim, antropometrijskim i varijablama životnog stila. Podaci o ishrani analizirani su korištenjem Balkanske baze o nutrijentnom sastavu namirnica.

Projekat se provodi u saradnji sa Univerzitetom Harvard (Boston, Sjedinjene Američke Države) u cilju uspostave redovnog, periodičnog (svakih četiri godine, uz APD) sistema praćenja indikatora ishrane što će omogućiti i praćenje i analizu trendova, tj. kretanja u kvaliteti ishrane, kako bi se pravovremeno moglo djelovati na korigovanju nezdrave ishrane kao vodećeg riziko-faktora, i očuvanju zdravlja stanovništva FBiH. Ovaj projekat može poslužiti kao primjer dobre prakse i za ostale zemlje u regionu i druge dijelove svijeta koji se susreću sa sličnom problematikom.

SKRAĆENICE

APD	Anketa o potrošnji domaćinstva
BiH	Bosna i Hercegovina
EU	Evropska Unija
FBiH	Federacija Bosne i Hercegovine
FZS	Federalni zavod za statistiku

1. OSNOVNE ADMINISTRATIVNE INFORMACIJE

1.1 Naziv istraživanja

Pilot-anketa o prehrambenim navikama odrasle populacije u Federaciji Bosne i Hercegovine (FBiH).

1.2 Nosilac istraživanja (područje statistike) i periodika istraživanja

Pilot-anketa o prehrambenim navikama odrasle populacije u FBiH je istraživanje koje u 2017. godini provodi Federalni zavod za statistiku (FZS,) u saradnji sa istraživačima sa Univerziteta Harvard. Anketa je jednokratna sa potencijalom da preraste u redovno istraživanje pridruženo APD-u.

Anketa se provodi u toku dvanaest mjeseci kako bi obuhvatila varijacije u ishrani usljed promjena godišnjih doba. 24-satni upitnik o ishrani obuhvata dva mjerenja, prvo u domaćinstvu, a drugo putem telefona. Period između dva upitnika je najmanje četiri i najviše trideset dana.

1.3 Pravna osnova statističkog istraživanja i obaveza davanja podataka

Statističko istraživanje Pilot-anketa o prehrambenim navikama odrasle populacije u FBiH provodi se na osnovu Zakona o statistici u Federaciji BiH ("Službene novine FBiH" br. 63/03 i 09/09), Programa i Plana provođenja statističkih istraživanja od interesa za Federaciju BiH.

Istraživanje je odobreno i od strane Etičkog komiteta Zavoda za javno zdravstvo Federacije Bosne i Hercegovine i Odbora za institucionalnu reviziju Univerziteta Harvard.

1.4 Povjerljivost i zaštita podataka

Podaci koji se prikupe putem ovog istraživanja biće korišteni isključivo u statističke svrhe, i neće se objavljivati kao pojedinačni. Upotreba, povjerljivost i zaštita podataka utvrđeni su članovima 36. do 42. Zakona o statistici FBiH i primjenjivat će se prilikom statističke obrade podataka.

2. METODOLOŠKE OSNOVE

2.1 Svrha i cilj istraživanja

Pilot-anketa o prehrambenim navikama odrasle populacije u Federaciji Bosne i Hercegovine ima za cilj da testira model praćenja indikatora ishrane i pratećih indikatora (zdravstveni status, antropometrija, fizička aktivnost i neaktivnost). Model koji se testira održiv je za države u kojima ne postoje adekvatni resursi (finansije, stručni kadar, tehnička podrška) za uspostavu kompleksnih sistema praćenja i nadzora, i u kojima iz tih razloga ne postoje podaci o prehrambenim navikama stanovništva neophodni za planiranje i nadzor nad provedbom politika, strategija i programa prevencije i tretmana nezaraznih bolesti

(gojaznosti, bolesti srca i krvnih sudova, dijabetesa tipa 2 i nekih oblika kancera) uzrokovanih neadekvatnim životnim stilovima.

Pilot-anketa o prehrambenim navikama odrasle populacije obuhvata oko 1,000 pojedinaca iz domaćinstava u FBiH u toku jedne godine dana (ravnomjerno raspoređena na sva četiri godišnja doba, radi sezonskih varijacija u ishrani). Jedinica posmatranja je pojedinac (odrasla muška ili ženska osoba). Uzorkovanje se radi na nivou domaćinstva. Tokom prvog kontakta sa domaćinstvom, anketar poziva jednu ili dvije odrasle (jednu mušku i jednu žensku osobu) da učestvuju u anketi.

3. ORGANIZACIJA I PROVOĐENJE ISTRAŽIVANJA

3.1 Prikupljanje podataka

Podaci se prikupljaju u toku svih dvanaest mjeseci ravnomjerno, u toku sva četiri godišnja doba, kako bi se zabiježile sezonske varijacije u ishrani. Prvi intervju obavlja se u domaćinstvu, a drugi putem telefona četiri do trideset dana nakon prvog. Anketa testira i CAPI-CATI metodu, uz korištenje platform Qualtrics koja omogućava offline-prikupljanje podataka na terenu korištenjem elektronskih upitnika, i njihovo slanje u centralnu bazu u kasnijoj fazi, kada postane dostupna internet-konekcija. Prvi intervju uključuje 24-satni upitnik o ishrani, upitnik o demografskim, zdravstvenim i antropometrijskim karakteristikama učesnika, kao i mjerenje krvnog pritiska, dok drugi obuhvata samo 24-satni upitnik o ishrani. Krvni pritisak mjeri anketar korištenjem automatskog mjerača pritiska (Omron M6 Comfort) validiranog za epidemiološke/populacione studije. Obim struka i bokova mjeri sam ispitanik korištenjem medicinske mjerne trake (metoda validirana tokom studije), dok visinu i težinu prijavljuje ispitanik (ako ne zna visinu i težinu može ih izmjeriti korištenjem dostupne vage i mjerne trake).

3.2 Ciljano stanovništvo

Ciljano stanovništvo obuhvaćeno anketom su muškarci i žene starosti 18 godina i više, koji žive u domaćinstvima u Federaciji BiH. Anketa ne obuhvata trudnice i dojilje, maloljetna lica, niti osobe u kolektivnim smještajima (studentski domovi, bolnice, samostani, vojni objekti).

3.3 Jedinica posmatranja

Jedinica posmatranja je pojedinac. Uzorkovanje se obavlja na nivou domaćinstava, te anketar tokom prve posjete domaćinstvu poziva jednu ili dvije osobe (kad god je moguće, anketiraju se dvije osobe radi uštede u troškovima prevoza) da učestvuju u anketi.

3.4 Period posmatranja

Period posmatranja, odnosno referentni period u kom se mjere prehrambene navike, je jedna godina. Razlog tome je činjenica da prehrambene navike variraju u zavisnosti od godišnjeg doba, radi

razlike u ponudi svježih namirnica (sezonsko voće i povrće), te radi različite ishrane tokom hladnih, u odnosu na tople, ljetne, dane.

3.5 Obuhvat

Kao okvir za izbor uzorka korišten je Ažurirani okvir uzorka iz 2009. godine. Uzorak je odabran kao klaster-poduzorak ranije odabranog uzorka APD-a iz 2015. godine. Ovaj pristup omogućio je vezanje podataka dvije ankete i provedbu dodatnih analiza.

Od 693 kontaktirana i odgovarajuća domaćinstva, 592 domaćinstva su pristala na učešće u anketi, stoga je stopa odaziva 85.5%. 101 domaćinstvo odbilo je da učestvuje u anketi, stoga je stopa odbijanja 14.5 %.

3.6 Nacrt uzorka

Uzorak Ankete o prehrambenim navikama provodi je klaster dvoetafni slučajni uzorak stambenih jedinica u FBiH. Veličina inicijalnog uzorka je cca. 1,000 domaćinstava. Za pilot-anketu odabrani su oni klasteri u kojima su identificirani anketari koji odgovaraju traženom profile osobe (koristi kompjuter, touch screen, poznaje engleski jezik, vozi, ima lični automobil, visoko motivirana, osoba koja razumije važnost kvalitete podataka, osoba raspoloživa za rad na terenu u toku trajanja ankete, živi unutar 90-minutnog radijusa klastera).

Iz praktičnih razloga (radi uštede i ograničenog broja anketara), pilot-anketa rađena je u Zeničko-dobojskom kantonu, Srednjobosanskom kantonu, Bosansko-podrinjskom kantonu, Tuzlanskom kantonu, kantonu Sarajevo, Hercegovačko-neretvanskom kantonu i kantonu 10. Pri odabiru klastera vodilo se računa o reprezentativnosti u smislu tipa naselja (gradsko, ostalo), geografske lokacije i zastupljenosti klastera sa općinama sa različitim etničkim skupinama, kako bi uzorak bio što reprezentativniji u odnosu na ukupnu populaciju FBiH. Tokom anketiranja vodilo se računa da se u odgovarajućem omjeru uvrste muškarci i žene, sve dobne skupine, kao i dani u sedmici (radni dan: vikend u omjeru 70:30). Rad na terenu raspoređen je ravnomjerno u sva četiri godišnja doba.

3.7 Struktura konačnog uzorka

Konačni uzorak obuhvatio je 867 pojedinaca, 373 (43%) muškarca i 494 (57%) žene. Tip naselja zastupljen u anketi je 45% gradsko i 55% ostalo. Od anketiranih domaćinstava, 72% je sa teritorije Bosne, a 28% sa teritorije Hercegovine 28% (omjer ukupnih brojeva anketiranih pojedinaca je nešto drugačiji, jer zavisi od broja anketiranih članova domaćinstva). Starosna struktura je sljedeća: starosna skupina 18-39 zastupljena je sa 23%, starosna skupina 40-60 sa 52%, I starosna skupina 61 godina i više sa 25%. Struktura uzorka po svim indikatorima (spol, tip naselja, starost, geografska lokacija) u velikoj mjeri odgovara strukturi opće populacije na nivou FBiH.

3.8 Rezultati istraživanja i objava podataka

Pilot-aktom o prehrambenim navikama prikupljaju se sljedeći podaci: demografski podaci (starost, spol, bračno stanje, stepen obrazovanja), zdravstvene navike (pušenje, konzumacija alkohola, dijeta, konzumiranje dodataka ishrani, fizička aktivnost, fizička neaktivnost), zdravstveni status (krvni pritisak, hronične bolesti), antropometrijski podaci (tjelesna masa, visina, obim struka, obim bokova) i podaci o ishrani (sva konzumirana hrana i napici u toku 24 sata x 2 dana, konzumacija vode, korištenje soli, šećera, začina, vrsta masnoće u pripremi jela, korištenje namaza i pahuljica za doručak).

Podaci 24-satnog upitnika o ishrani obrađuju se softverom za nutrijentnu analizu Diet Assess & Plan uz korištenje balkanske baze o sastavu namirnica (Deltaelectronic.net, Srbija). Dalja statistička obrada obavlja se korištenjem softvera SAS 9.4. Analiza uključuje unos mikro i makro nutrijenata po spolu, dobnim skupinama, geografskoj lokaciji i indikatorima društveno-ekonomskog statusa (iz APD-a), kao i vodeće izvore nutrijenata, te identifikaciju populacijskih grupa koje ne unose dovoljno potrebnih, ili unose previše nezdravih dijetnih komponenti. Analiza kvalitete ishrane obavlja se korištenjem Prime Diet Quality Score-a koga su razvili naučnici Univerziteta Harvard. Biće objavljeni i podaci za indeks tjelesne mase (Body Mass Index/BMI), prevalencije gojaznosti i hipertenzije, te fizička aktivnost i neaktivnost. Uvezivanje podataka sa podacima iz Ankete o potrošnji domaćinstva omogućava analizu kvalitete ishrane pojedinca i domaćinstva prema društveno-ekonomskim indikatorima (stepen obrazovanja, potrošnja domaćinstva, zaposlenost, tip naselja). Rezultati Ankete biće objavljeni u 2018. godini na web-stranici Federalnog zavoda za statistiku.

3.8 Korisnici podataka

Glavni korisnici podataka su vladine institucije koje podatke mogu koristiti za planiranje politika, strategija i programa prevencije i tretmana nezaraznih bolesti populacije uzrokovanih neadekvatnom prehranom, kao i u druge svrhe. Podaci su dostupni i akademskoj zajednici i nevladinom sektoru.

4. PRILOZI

- Protokol za rad na terenu
- Mjerni instrumenti (upitnici)
- Informacijski letak za učesnike